

КАЛІ

ЗАКОНЧЫЎСЯ ЎРОК

Да 110-годдзя Міхася Лынькова

Вера БУЛАНДА

ВОГНЕПАКЛОННІК З ДОБРЫМ СЭРЦАМ

ЛІТАРАТУРНАЯ ВЕЧАРЫНА, ПРЫСВЕЧАНАЯ ЖЫЦЦЮ І ТВОРЧАСЦІ МІХАСЯ ЛЫНЬКОВА

Дзейныя асобы

Цёця Соня – жонка Міхася Лынькова.

Ганна – сястра Міхася Лынькова.

Дзяніска – суседскі хлопчык.

Вова – унук Аркадзя Куляшова.

Іра – унучка Міхася Лынькова.

Пісьменнік – сябра Міхася Лынькова.

Андрэй Лятун – герой аднайменнага апавядання Міхася Лынькова.

Дзед Астап – герой аповесці “Міколка-паравоз”.

Міколка-паравоз – герой аповесці “Міколка-паравоз”.

Рыва – герой апавядання “Гой”.

Міхась – герой апавядання “Гой”.

Дзед – герой апавядання “Васількі”.

Міколка – герой апавядання “Васількі”.

Перад заслонай сцэны ўстаноўлены экран для паказу ілюстрацыйнага матэрыялу, звязанага з жыццём і творчасцю пісьменніка. На парталах сцэны з аднаго боку партрэт Міхася Лынькова і даты жыцця (1899 – 1975), з другога – надпіс: “Яго аблічча мае рысы, якія міжволі затрымліваюць на сабе ўвагу ці то па засяроджанасці позірку асветленых знутры вачэй, ці то па валявых складках твару, але адразу мы бачым перад сабою чалавечую асобу. Штосьці мудрае і добрае чытаеш на твары Міхася Ціханавіча. Нават насцярожваешся: ён ведае болей за цябе, бо спазнаў і абдумаў больш, шмат перажыў, бачыў” (Б. Бур’ян).

Рассоўваецца заслона. Сцэна нагадвае бераг возера з лазняком і алеінікам. Каля распаленага вогнішча сядзяць цёця Соня, Пісьменнік, Ганна. Пісьменнік час ад часу падкідае ў вогнішча дроўцы. Гучыць беларуская народная песня “Запаліла дзеўка аганёчак”. На экране – фотаздымак “М. Лынькоў ля кастра на возеры Нарач. 28 красавіка 1977 г.”.

Цёця Соня (са скрухай у голасе). А некалі аганёчак распальваў сам Міхась Ціханавіч. Быў добры, гасцінны дзед-агнявік, які раз-пораз па-

праўляў доўгім кіем карчы і галавешкі ў вогнішчы і не таіў свайго захаплення гэтай векавечнай стыхіяй прыроды. Смалістыя пні для вогнішча Міхась Ціханавіч карчаваў у лесе сам і прывозіў на калясцы-двухколцы.

Пісьменнік. У сваім жыцці я не сустракаў другога чалавека, які так любіў бы распальваць кастры, сядзець каля іх, як Міхась Лынькоў. Жартам мы называлі яго вогнепаклоннікам.

Ганна. Пасля вячэры наступала ўрачыстая хвіліна. На палянцы перад домам вакол вогнішча збіраліся ўсе пасяляне, як называў нас Лынькоў. Запальваць касцёр ён нікому не дазваляў. У яго быў цэлы рытуал, нават адпаведныя прымаўкі, якімі ён як бы ўлашчваў добрага бога агню.

Пісьменнік. Часта заставаўся адзін. Падкідаў ашчадна галлё ў касцёр. Сядзеў на лавачцы, памешваў кіем вуголле. Як правадыр племені. Было ў гэтай адзінокай постаці чалавека ў трапяткім святле начнога агню нешта велічнае, бесмяротнае – так сядзеў наш далёкі продак!

Дзяніска (выходзіць з залы і падымаецца на сцэну). Добры дзень, цёця Соня, Іван Пятровіч і цёця Ганна!

Цёця Соня. Добры дзень, Дзяніска!

Дзяніска. Я вазьму граблі Міхася Ціханавіча, зграбу лісце і прынесу на вогнішча. (Зграбае лісце і кідае ў “агонь”.) Цёця Соня, я заўсёды буду вам дапамагаць.

Цёця Соня. Дзякуй табе, Дзяніска, дарагі мой хлопчык, ты яшчэ маленькі, але ўсё разумееш. А вунь бяжыць (з-за кулісы) Вова, унук Куляшова, сябра Міхася Ціханавіча.

Вова. Цёця Соня, развалілася ластаўчына гняздо, выпала трое птушанят. Як іх выратаваць?

Цёця Соня. Нясі, Вовачка, лесвіцу, і зрабіце так, як рабіў дзядзя Міша... Дзяніска, дапамажы, калі ласка.

Хлопчыкі ставяць лесвіцу, папраўляюць гняздо, кладуць птушанят, чуецца радасны ластаўчын спеў.

Ганна. Сапраўды, як у далёкім дзяцінстве. Чыгунка з прылеглай да яе зямлёй была нашай

вотчынай. (На экране – фота “У гэтых мясцінах прайшло дзяцінства М. Лынькова”.) Мы ведалі кожны куст, кожны штабель шпалаў, шчытоў, у якіх вілі свае гнёзды птушкі, выводзілі жаўтаротых птушанят. Аховай птушыных гнёздаў кіраваў Міша, і гора таму з вясковых хлапчукоў, які ўздумаў бы рабаваць гнёзды на “нашай зямлі”. А ўвогуле мы былі мірныя і часта гулялі разам.

З’яўляецца Іра.

Іра. Бабулька, я купіла кніжку “Святло яго душы”, у ёй пра нашага дзеда напісана.

Дзяніска. Цёця Соня, а чаму кніга называецца так: “Святло яго душы”?

Цёця Соня. Міхась Ціханавіч быў чалавек сапраўды светлай душы, цікавы і даравіты. Прырода шчодро надзяліла яго найлепшымі чалавечымі якасцямі, толькі абышла здароўем. Мужны, валявы, з цвёрдым характарам. Даверлівы, як дзіця, балюча пераносіў крыўды, але не помсціў. І проза Міхася Лынькова вельмі паэтычная, светлая.

Іра. І таму героі яго заўсёды з намі, даволі прачытаць толькі адзін раз апавяданне “Андрэй Лятун”, і гэты незвычайны чалавек ніколі не забудзецца. Вось і зараз, здаецца, падыдзе да нас і прамовіць...

Андрэй Лятун (*выходзіць з-за куліс*). Эх, Андрэй, Андрэй, да чаго ж ты дажыў, да чаго дастукаўся: ні раздолля табе, ні жазлоў, ні пуцёвак... Стой, гібей са сваёю “кукушкай-свістушкай”, чакай гнілых шпал, платформу адвядзеш за паўсотні сажняў. Не жыццё, а маслёнка мазутная. І ні пары табе паддаць, а ні поўны ход, ні табе семафоры крылатыя, а ні вёрсты, а ні рэйкі бліскучыя... (*Падыходзіць да вогнішча, прысаджваецца.*) Так, браце Андрэй, сядзі цяпер і не рыпайся.

Пісьменнік. А чаму?

Андрэй Лятун. Таму што слабыя мы сталі, а віною ўсяму: годы точаць падшыпнікі, не раз’онішся цяпер, не раз’едзешся... А іначай кажучы, старасць не радасць.

Пісьменнік. Так разважае сам з сабою стары машыніст Андрэй Сапун, які калісьці вадзіў дзесяткі год кур’ерскія цягнікі і меў славу адважнага, смелага машыніста. І звалі яго тады не Андрэй Сапун, а Андрэй Лятун, бо яго цягнікі не хадзілі, а ляталі. Заўсёды стрэлачнікі ўваходных стрэлак закрывалі вочы, калі праносіліся каля іх віхрам шалёных вагоны не менш шалёнага цягніка...

Андрэй Лятун. Я і цяпер нават не магу ездзіць у вагонах, занудзішся там, змарнееш. Іншы раз прашу машыніста, каб даў правесці крыху! О, тады ляцім жа, браткі! Э-эх, ляцім!.. Даганяй – не дагоніш... Як я рады, што Міхась Ціханавіч даў мне жыццё.

Іра. Дзядзя Андрэй, вы ж бессмяротны! І самае цікавае, што гэтае жыццё было асабліва блізім для аўтара. Так, цёця Ганна?

Ганна. 230-ю вярсту і тое, што бацька атрымліваў 12 рублёў 20 капеек, а маці, пераезная вартаўніца, 3 рублі на месяц, будучы пісьменнік запомніў на ўсё жыццё. Запомніў ён і самую будку (*на экране – фотаздымак будкі*), пасярод якой стаяла вялізная гліняная печ, запомніў і два маленькія акенцы, з якіх трэба было сачыць, калі пакажацца на даляглядзе паравозны дымок.

Прыгадваецца, як малы Міхась, убачыўшы цягнік, хуценька хапаў сігнальны ражок і сцяжкі. Выбегшы на раз’езд, закрываў абодва шлагбаумы і выстаўляў зялёны сцяжок – шлях вольны!

Цягнікі на 230-й вярсце не толькі не спыняліся, але нават не прыцішалі хады. На поўнай хуткасці машыніст, такі вось, як Андрэй Лятун, мог убачыць толькі самае важнае і патрэбнае яму – зялёны сігнал.

Пісьменнік. Ёсць яшчэ адна сямейная акалічнасць, вартая ўвагі, – усе тры браты Лыньковы пісалі вершы. З вершаў пачынаў Міхась, які падпісваўся – Васілёк, сярэдні назваў сябе Рыгор Суніца. Не адстаў і самы меншы: у школе, потым у тэхнікуме ён быў актыўным паэтам – аўтарам усіх насценных газет.

Іра. А вось Міколка, ды разам са сваім дзедам Астапам.

Выходзяць разам Дзед Астап і Міколка; астатнія героі так і застаюцца каля вогнішча.

Міколка. Дзеду, а хто такі цар?

Дзед Астап. Ого! Цар – гэта, браце мой, цар, а не абы-што. Ён табе сядзе вячэру спраўляць, а навокал тысячу слуг... Не менш! Адзін каўбасу падае, драпікі або капусту тушаную...

Міколка. А ці ёсць цар прэжаны гарох?

Дзед Астап. А што ж ты думаеш! Магчыма, ёсць... ён, браце, усё можа... Захоча гароху – з’есць гароху, захоча смятаны – яму падаюць смятану... Яшчэ толькі ў думках у яго пра смятану, а тут ужо слуга перад ім з гладышом смятаны, хоць адбаўляй... Але, як мне здаецца, цару і без гароху добра жывецца...

Міколка. Не можа быць, каб гароху не еў! Няма нічога смачнейшага за гарох. А цар, відаць, не дурны.

Дзед Астап. Вядома, не дурны... Усё ведае, хто дзе жыве і што думае. Вось і пра нас з табой ён ведае. Сядзіць дзе-небудзь у Пецярбургу на троне, на карту зірне, бачыць – станцыя наша. І адразу ў думках у яго: “Ага! А ў мяне там стары герой турэцкай вайны Астап жыве з унукам Міколкам, а паказаць іх мне перад мае царскія вочы!” І што ты думаеш! Ён усё можа. Захоча

пакараць, адразу і скажа: “А ну, падайце мне сюды Міколку, я яго жыцця рашу за непаслушэнства!” І чык-чырык – няма галавы ў Міколкі... А захоча памілаваць, скажа: “А што табе, Міколка, даць – залатыя палацы ці цуда-камень самацвет?”

Міколка. Мне палацы залатыя непатрэбны. От бы далі нам, дзеду, невялічкую хату, каб табе на падлозе не спаць ды зімой нам усім не прастуджвацца.

Дзед Астап. Бачыш, куды ты хапіў! Невялічкую хату – гэта, браце, для цара цяжэй, чым залатыя палацы... не любіць цар такой драбязой займацца.

Дзед Астап і Міколка сыходзяць за кулісы.

Ганна. Мінуліся шчаслівыя дні дзяцінства. Міша скончыў семінарыю, паехаў настаўнічаць. Там і ў Чырвоную Армію пайшоў. У 1920 годзе не стала бацькі. Ноччу пайшоў праверыць чыгунку. Непадалёку ад моста на рэйках ляжала шмат шпалаў. Бацька ведаў: вось-вось павінен прайсці кур’ерскі цягнік. Крушэнне непазбежнае. Доўга не думаючы, узяўся сцягваць шпалы і скідаць іх пад адхон. І толькі сцягнуў апошняю – убачыў цягнік. Прамчаўся ён, а бацька сеў на шпалу, абцёр далонню ўспацелы твар і з палёгкаю ўздыхнуў. Прышоў дадому і раскажаў пра здарэнне. Было гэта ў суботу, у дзень, калі бацька грэў лазню. Залез на гарачую печку ды так і не злез да раніцы. Прыехаў доктар з Рагачова, але было ўжо позна ратаваць.

Іра. У абавязак маці ўваходзіла насіць рапарт чыгуначнага майстра на станцыю “Рагачоў”. Кожны дзень туды і назад пешшу больш за 20 кіламетраў.

Ганна. У 1923 годзе маці не пусціла мяне ў школу: не было чаго абуць. Употаі ад маці парэзала я цялячую скуру і зрабіла сабе лапці. Я крыху пачакаю, пакуль яна адыдзе, апануся, абуюся, адчыню акно ды бягом у школу, а са школы зноў спяшаюся, каб да прыходу маці ўлезці ў акно. У снежны маці паехала ў Магілёў афармляцца на пенсію і купіць нам што-небудзь з адзетку і лёну на палатно. Напакавала вялікі клунак. Едзе шчаслівая дадому, радуецца: хутка паедзем да Мішы, будзем жыць усе разам.

Цёця Соня. Вось і апошні прыпынак, раз’езд. Цягнік не паспеў спыніцца і рвануў, нават хвіліны не пастаяў. Пасажыры пачалі скакаць, скаканула і маці з клункам, стукнулася спінаю аб рэйкі, падножкай пацягнула клунак, а разам з ім і маці. Коламі параніла. Цягнік спынілі, маці ўнеслі ў вагон, потым завезлі ў рагачоўскую чыгуначную бальніцу. Наняў Міша падводу, і раніцою паехалі ў Рагачоў. Не даехаўшы да горада кіламетры са тры, зайшлі ў чыгуначную будку да кумы і тут даведаліся, што маці ўжо няма.

Ганна. Мы засталіся круглымі сіротамі. Пахавалі маці на старасельскіх могілках побач з бацькам. Не збылася маціна мара пажыць спакойна разам з дзецьмі ў старэйшага сына, які быў яе надзеяй і радасцю.

Пісьменнік. Галасілі бабы над труною маці, прарочылі жабрацтва і пастуховую пугу дзецям. Але Міша прысягнуў, што нікому і нікуды не аддаць іх. І пазней некаторыя настаўнікі раілі аддаць малых у дзіцячы дом. Але Міша прысягнуў не парушыць.

Ганна. Апошні раз мы глядзелі на цягнікі, якія праходзілі каля будкі. Пасяліліся ў двухпавярховым будынку, які да рэвалюцыі належаў нейкаму лесапрамыслоўцу. Адбылася першая сямейная нарада, на якой размеркавалі абавязкі. Мне, адзінай жанчыне (а было гэта жанчыне 11 год), даручылі гатаваць ежу, даць кароў, мыць бялізну, падлогу. Грыша (яму споўнілася 14 гадоў) павінен быў паіць і карміць кароў, свіней, прыносіць на кухню дровы, ваду, а таксама і мне дапамагаць. Пра абавязкі Мішы не гаварылася, ведалі: немалы груз узвалі на плечы, стаўшы бацькам траіх дзяцей, не паспеўшы не тое што ажаніцца, а і замяніць паношаную чырвонаармейскую форму на цывільны гарнітур.

Дзяніска. Лета 1925 года пражылі адны, таму што Міша працаваў у Бабруйску ў рэдакцыі газеты “Камуніст”. За старэйшага застаўся Грыша. Ён загадваў небагатай касай, пакінутай на дробныя расходы. Перад пачаткам навучальнага года прыехаў Міша. Прадалі ўсю гаспадарку і пераехалі ў Бабруйск. З’явіліся абновы. Але больш радаваліся тады, калі ўбачылі на браце новыя сіні плашч, кепку, боты, пашытыя на заказ.

Іра. Шмат чыталі. Кніжкі бралі ў акруговай бібліятэцы, якая размяшчалася на другім паверсе школы. Міша выпісваў “Мурзилку”, “Пионер”, “Вокруг света” і “Всемирный следопыт”, розныя газеты. Вечарамі любілі чытаць уголас, па чарзе. “Том Сойер”, “Хижина дяди Тома”, “Робинзон Крузо”, “Овод” і шмат іншых твораў былі прачытаны і абмеркаваны.

Ганна. Але дзеці ёсць дзеці. Іншы раз і пасварымся, меншы ад большага аплявуху схопіць і паплача. Прыйдзе ў наш пакой Міша, паглядзіць і ціха папытае: “Скажыце, чаго вам не хапае. Я ўсё зраблю для вас”. Прыціхнем, апусціўшы вочы, сядзім, сорамна, ведаем, што ўсё зробіць, толькі аднаго не зробіць: папругу ў рукі не возьме. Здаецца, каб адсцябаў каторага, яму і нам лягчэй стала б. Але гэтага не было ніколі.

Цёця Соня. Доўга жылі на прыватнай кватэры, а ў 1927 годзе Міша атрымаў казённую. У сям’і адбыліся змены: у “камуну” (Міша сям’ю часта называў “нашай камунай”) дабавіўся яшчэ адзін чалавек – маладая прыгожая дзяўчына Ха-

на Абрамаўна – яго жонка. Такая падобная да Рывы з апавядання “Гой”.

З-за куліс насустрач адзін аднаму выходзяць Рыва і Міхась.

Рыва. Добры дзень, таварыш Міхась!

Міхась. Добры, добры, Рывачка, а я вось толькі думаў пра вас. Мне хочацца пра вас усё ведаць, усё-ўсё. Што вы робіце, што вы думаеце, ну што вы думаеце часам... пра мяне?

Рыва. Пра вас?

Міхась. Хоць бы і пра мяне.

Рыва. Ха-ха-ха, нічога я пра вас не думаю. Праўда, дзяўчаты нашы сёння казалі, што вы, таварыш Міхась, чалавек нічога сабе, добры, іншыя казалі, што з гэтым гоем...

Міхась. Што, што?

Рыва. Ах... таварыш Міхась, з вамі дагаворышыся тут да чаго-небудзь нядобрага...

Міхась. Вы вот нейкае слова казалі, быццам “гой”. Што гэта за слова?

Рыва. Гэта вам здалася...

Міхась. Мне трэба з вамі пагаварыць, Рывачка, пра сур’ёзныя справы.

Рыва. Вам?... Са мной пра сур’ёзныя справы? Мо ад шыняля гузік адарваўся, дык я прышыю.

Міхась. Ды не, Рыва, якія там гузікі. Бачыце, я пра другія зусім справы...

Рыва. Ну, дык гаварыце.

Міхась. Трэба, Рывачка, перагаварыць нам як-небудзь адзін на адзін, каб ніхто не чуў і не бачыў. Прыйдзіце сёння, як сцямнее, я буду чакаць вас каля старой хвоі.

Рыва. Ну... я падумаю...

Міхась і Рыва сядваюць каля вогнішча.

Ганна. Жылі мы сваёй “камунай” ціха і дружна. Хутка ў іх нарадзіўся сын. Назвалі Марыкам. Бацькі шмат увагі ўдзялялі яго выхаванню. Марык к чатыром гадам добра ведаў азбуку... Да школы ён самастойна прачытаў шмат твораў Аляксандра Пушкіна, казак і дзіцячых апавяданняў.

Фонам пачынае гучаць мелодыя песні “Священная война”.

Ганна. 1941 год. Марык скончыў першы клас.

Пачалася вайна. Мішу выклікалі ў ваенкамат. Вярнуўся адтуль развітацца з сям’ёю. Больш ён не ўбачыў ні жонкі, ні сына. Адночы раніцай фашысты з паліцаямі акружылі хату і забралі Мішаву і Грышаву сем’і. Калі назвалі дзяцей, мой муж крыкнуў: “Не чапайце, гэта мае дзеці!” Дзяцей пакінулі, але калі Марык убачыў, як ворагі ўкінулі маці ў кузаў машыны, не вытрымаў і закрычаў: “Мама! Мамачка!”

Пісьменнік. Штодзённыя клопаты адцягвалі ўвагу ад думак пра лёс сям’і. Толькі вечарамі, калі клаліся спаць і калі над намі з цяжкім гу-

дам і падвываннем ляцелі армады “юнкерсаў” бамбіць Маскву, думы яго былі там, дзе засталіся Марык і Хана. У час такога роздуму ён неяк звярнуўся да мяне: “Як ты думаеш, што цяпер робіць мой Марык?” Я не мог сказаць праўду. Тады ўжо да нас даходзілі звесткі пра зверствы фашыстаў, пра масавыя знішчэнні яўрэяў...

Цёця Соня. Пазней даведаліся, што жонку Міхася Ціханавіча з сынам немцы закатавалі... Гэты боль не загаіўся ў яго сэрцы да канца жыцця. Ён зрабіўся маўклівым і засяроджаным.

Вова. З якім болем і горыччу за бедных сірот і ахвяр вайны напісаны апавяданні “Васількі”, “Дзіцячы башмачок”, “Пацалунак”, “Недапетыя песні”! Святы гнеў пісьменнік абрушваў на галовы забойцаў, “якія так бязлітасна абарвалі жыццё яго дзяцей, абарвалі іх дзіцячыя песні...” (*На апошніх словах Вовы воддаль ад вогнішча ўсаджваецца Дзед, які завіхаецца каля новага грабльна, да яго падыходзіць Міколка.*)

Дзед. Ну, чаго ты?

Міколка. Мамцы худа... Відаць, нежывая... Яна і сястрычка...

Дзед. Мамку тваю немцы забілі... афіцэры... Ды не ў цябе аднаго...

Міколка. Што ж рабіць нам, дзеду?

Дзед. (*Так захадзіўся з нажом, што перарэзаў грабльна, кінуў яго.*) Вось што, братачка... Садзіся вот... Ну, што мы з табой – адно старое, другое малое... ці мы што зробім? Пачакай вот – прыйдзе бацька твой. Мы дамо тады рады ім. Ды ты пастой! Не хадзі туды... Начуй у мяне. (*Міколка пайшоў.*) Ну што ж... упартае хлапчанё, у бацьку пайшоў. Няхай ідзе, хоць выплацацца малое.

Вова. Яго бачылі потым у мястэчку, праз якое праходзіў бальшак. Ён стаяў, прыхіліўшыся да тэлефоннага слупа, усё ўглядаўся на дарогу. І вось прыйшоў гэты доўгачаканы час. Гэта яны, гэта тыя, што замучылі яго маці, яго сястрычку. Міколка падцягнуўся ўвесь, сцяўся ў пругкі камяк і ў імгненне вока апынуўся каля самых акон машыны. “Наце ж вам... за маці, за сястрычку маю!” Ён проста перакінуў у акно нейкі скрутак, загорнуты ў газету. Асляпляльны слуп агню і жалеза адкінуў яго далёка на прыдарожны пыл. Да Міколкі падскочыў спешаны коннік, сівы нямецкі вахмістр. Ён выстраліў некалькі разоў у Міколку і потым, нібы спужаўшыся чагосьці, хутка схаваў у кабуру задымлены рэвальвер і, ссутуліўшыся, унікаючы зірнуць у Міколкавы вочы, падаўся прэч... Міколка не чуў гэтых стрэлаў. Нерухомым позіркам ён ўглядаўся ў блакітнае неба. Застылы твар стаў калючым, суровым, нібы пражыў Міколка доўгія дзесяткі год, усё перажыў, усё пабачыў на свеце. І толькі на вуснах засталіся – ні агонь, ні жалеза не змаг-

лі іх сцерці – сляды ўсмешкі, слаўнай, дзіцячай. Побач ляжала яго торбачка з раструшчаным пад салдацкім ботам пеналам. Ды выпалі з-за пазухі і ляжалі ў пыле запаззелыя восеньскія васількі. Сінімі васількамі аддзіталі і вочы хлопчыка.

Пісьменнік. Уздзеянне ваенных апавяданняў Лынькова не толькі на школьнікаў, але і на іх бацькоў было незвычайна моцнае. Нават “слабыя” вучні, прачытаўшы “Недапетыя песні” ці “Ірыну”, праз колькі дзён амаль дакладна пераказвалі сюжэт, а калі што дадалі ад сябе, то, на здзіўленне, яшчэ больш драматызуючы сітуацыю.

Ганна. Пасля вайны да таго змяніўся Мінск, што Міхась Ціханавіч нават не мог трапіць на сваю вуліцу Апанскага. Пераначаваўшы ў партызанскім штабе, ён забраў мяне ў Трасцянец, куды ехаў як член урадавай камісіі па расследаванні фашысцкіх злачынстваў. Мы яшчэ бачылі, як дагаралі падпаленыя гітлераўцамі пры адступленні будынкі гэтага жудаснага канцлагера і цэлыя піраміды закатаваных да смерці людзей. Міхась Ціханавіч доўга хадзіў па тым несамавітым могільніку, быццам спадзяваўся адшукаць тут і сваіх блізкіх. На ацалелых салдацкіх кацялках віднеліся дзсяткі прозвішчаў, адрасы. Ледзь жывы вярнуўся Міхась Ціханавіч у Мінск і доўга пасля наведвання Трасцянца не мог прыйсці ў сябе...

Іра. Складаным было ў тых гады жыццё Міхася Ціханавіча. Яно наладзілася толькі са з’яўленнем у яго вернай сяброўкі Соф’і Захараўны, якая ўзяла на свае плечы і ўсе хатнія справы, і догляд за здароўем Міхася Ціханавіча, бо яно ўжо да таго часу было моцна падарваным.

Цёця Соня. У нас былі прыёмныя дзеці – Надзя і Лёня. Міхась Ціханавіч заўсёды пра іх клапаціўся, выхоўваў сваім прыкладам, а не нуднымі павучаннямі. Асабліва любіў Ірачку, Надзіну дачку. Яна адчувала дзядулеву ласку і сваёй дзіцячай увагай рабіла апошнія дні яго жыцця святлейшымі, не такімі пакутнымі. Калі ёй было пяць год, ён навучыў яе чытаць, складаць для яе казкі.

Пісьменнік. У Каралішчавічах кожная сцежка памятае яшчэ і сёння яго крокі, тут і дагэтуль лясное рэха паўтарае скліканне ўсіх “уюнашаў” і “атракавіц” да слаўных вогнішчаў – з карчамі, з ламаччам, з сухастоем. Над тымі вогнішчамі знахарыць, здаецца, і сёння непаўторны язычнік Міхась Лынькоў. Раскладалі агонь і без Лынькова, але што гэта быў за агонь – смехата, на яго нават мала хто збіраўся. А лынькоўскі агонь – гэта рытуал, чарадзейства, гіпноз. Можна падбіраць бог ведае колькі высокіх слоў, але яны мала перададуць адчуванне сапраўднага

набажэнства, якому аддавалася ў такія часіны ўся істота Міхася Лынькова. Усё жыло ў нейкім узнёсла-зачараваным руху: вочы, твар, пастава ў бронзавых водблісках полымя.

Дзед. На пясчаным узгорку, дзе шумяць сонны, на беразе возера Нарач пабудаваў ён дамок, ахінуў яго зелянінай яблынь, сліў, вішань, зыркасцю красак, сваёй турботай і пяшчотай. Пісьменнік заўсёды быў рады гасцям. І блізкіх пешаходаў, і далёкіх вандроўнікаў ён сардэчна прымаў, шчодро частаваў у сваім утульным дамку. Хто там толькі не пабываў! І пачаткоўцы – маладыя літаратары, – якім ён быў разумным дарадчыкам і настаўнікам. І слаўныя паэты, празаікі, драматургі, з якімі даўно сябраваў, вырашаў надзённыя літаратурныя справы. На сваёй маторцы ён вазіў па Нарачы Якуба Коласа, Максіма Рыльскага, Аляксандра Пракоф’ева. Налавіўшы шчупакоў, акунькоў, вугроў, распаліўшы касцёр, ён варыў юшку, частаваў шаноўных гасцей.

На экране – фотаздымак “Багаты ўлоў”.

Цёця Соня. Шчырасцю за шчырасць, любоўю за любоў плацілі людзі дабрадзею-чарадзею Міхасю Ціханавічу Лынькову. Калі нарачанскія рыбаловы, тамашнія лесарубы і хлеббаробы даведаліся, што іх даўні сябар, любімы пісьменнік працяты пякучым болем хваробы, яны сенам, саломай услалі дарогу каля дамкі, каб не грукалі колы, не грывелі грузавікі, каб спакайней было паважанаму чалавеку, дарагому любімаму творцу. А гэта ярчэй за словы гаворыць, як усе яго любілі, шанавалі, перажывалі пакуты хворага чалавека.

Пісьменнік. 23 верасня 1975 года ў Палац культуры прафсаюзаў ішлі і ішлі людзі – цывільныя, вайсковыя, у чорных кіцелях чыгуначнікаў, піянеры, студэнты, вучоныя. Пастамент і труну ўкрывалі кветкі. Як мала мы дорым іх жывым і як шчодро прыносім памерлым!

Жалобную цішыню парушыла шчымлівая музыка і пранізлівыя словы.

Гучыць песня “Журавлі” (сл. Р. Гамзатава, муз. Я. Фрэнкеля).

Рыва. Выконвалася апошняя просьба нябожчыка – гучала над труною яго любімая песня.

Міхась.

На росных верасах глыбокі след.

Круг ад вясла вада яшчэ не сцерла,

А чайка гулка крык тужліва шле,

Шугнула у чарот, здаецца, што памерла.

Рыва.

А ён жывы... Ты глянь наперад, глянь...

За небакрай дарогаю ступае.

Цвіце зямля. Палае сонцам рань,

І ясны дзень наўсцяж людзей вітае.

Станіслаў Шушкевіч.